

ni jména přejímána do češtiny, pak se označuje na př. ня, не: ња, нѣ (Тынянов — Туфанов, Тургенев — Turgeněv), ale na př. místo вѣ, не, ге se píše vja, pe, ge (Вяземский — Vjazemskij, Пешковский — Peškovskij). Přepis z c-ského písma jazyka srbocharvátského se děje zpravidla podle zásad, jimiž se řídí latinské písmo tohoto jazyka.

B. Havránek.

Cytologie (z řec. kytos = buňka, komůrka) jest věda či nauka o buňce. Buňka jest základní prvek stavby těla rostlinného nebo živočišného; může po příp. i sama představovati samostatný celek, jaký se označuje názvem ústrojně tělo (jednobuněčné rostliny a živočichové). Na buňce rostlinné i živočišné rozeznáváme tyto základní části: 1. tělo buněčné, tvořené hmotou (cytoplasmou), různě upravenou (pěnitou, zrnitou, vláknitou a j.); 2. jádro buněčné, uvnitř této hmoty uložené, jehož podstatnou část tvoří barvitelná hmota jaderní (chromatin) a jež chová v sobě jadérko. V cytoplasmě většiny živočišných buněk jest pak uloženo centrální tělísko. Rostlinné buňky a buňky v plášti živočichů, náležejících do kmene pláštěnců, vytvářejí na svém povrchu obal z celulosy. — C-i můžeme dále dělit na cytomorfolonii, všímáme-li si při studiu buňky pouze jejích vlastností tvarových, a cytofysiologii, máme-li na zřeteli výhradně výzkum životních dějů v buňce. — Nejvýznamnější z životních dějů, jež lze na buňce sledovati, jest její dělení, které jest podstatou růstu živého těla i jeho množení. Toto dělení jest buď přímé, když se jádro prostě zaškrtí a rozdělí ve dvě samostatná jádra, při čemž se podobně rozdělí i plasma těla buněčného, takže povstanou dvě nové buňky; nebo jest nepřímé (mitotické), složitý to pochod, počínající se rozdělením centrálního těliska a utvořením pentlicovitých útvarů (chromosomů) z chromatinu; tyto chromosomy se hvězdicovitě seřadí, podélně rozštěpí, načež se takto vzniklé dva hvězdicovité útvary těchto polovičních chromosomů od sebe oddálí a každý z nich přejde v nové jádro. — Buňky i jádra mohou míti různý tvar a různou velikost.

Literatura. Kterákoliv obsažnější příručka nebo učebnice biologie.

U. Teyrovský.

Č

č. T. zv. splynulina: špička jazyka se za neznělého vzduchového proudu přitiskne k dásním menší plochou než při c, utvoří závěr jako při t, pak se špička od dásní maličko oddálí, třením vzduchového proudu v této úžině vznikne zvuk š, který úplně splyne v hlásku jednotnou se zvukem vzniklým zrušením závěru na dásních. tk.

Čáda František (1855 Praha — 1918), profesor Karlovy university, filosof, psycholog a pedagogický spisovatel, studoval v Praze a habilitoval se pro obor filosofie. Je u nás prvním pedagogickým specialistou, přihlížející hlavně k psychologickým a pedopsychologickým základům výchovy a vyučování. První práce Č-ovy obírají se problémy filosofickými, a jeho habilitační dílo *Noetická záhada u Herbarta a Stuarda Milla* (1894) projevuje živý zájem o vědeckou filosofii. Do této činnosti náleží také jeho spolupráce v České mysli, kde po léta uveřejňoval rozhledy po filosofii, noetice a etice. Jeho posmrtné dílo *Etika individuální* (1920) a hojně práce dosud rukopisné ukazují široký obzor po celém oboru filosofie. Jeho filosofické dílo i jeho universitní přednášky ukazují přísnou vědeckou metodu a střízlivé hledisko probabilismu, prosté dogmatismu, jež dovede problémy filosofické netoliko řešiti, nýbrž je také konfrontovati s hledisky protichůdnými a ukazovati na možná řešení jiná. Ze studia psychologie, kde projevil stejně rozhled po současné vědě psychologické jako subtilní kritičnost, dospěl k psychologii dítěte, tenkrát teprve vznikající. Prvním krokem jeho k šíření zájmu o tuto novou vědu bylo otevření stálé pedopsychologické rubriky v hlavní pedagogické revui *Pedagogické rozhledy*, které Č. od roku 1903 redigoval. Tu bylo všechno, co se v oboru dětské psychologie objevilo ve světové literatuře, kritisováno a recensováno, zde Č. ukládal práce své a svých spolupracovníků, odmítal přeceňování pedopsychologie, ale hájil stanovisko, že se bez této vědy neobejde teoretický ani praktický pedagog. Obšírněji hájí Č. toto přesvědčení ve studii *Hodnota pedopsychologie* (Česká mysl, 1902). Zde zaujímá metodologické stanovisko k pedopsychologii, hájí postup genetický na rozdíl od statické analýsy duševních pochodů ve staré psychologii. Přeceňování pedopsychologie (Pérez, Preyer, Ufer), jakož i podceňování (Royce, Münsterberg), vysvětluje tím, že nebylo dosud vědecky zpracovaného materiálu v tomto oboru. Proti Münsterbergovi, který dovozuje, že pedopsychologie jest metoda objasňující duševní život dospělých, staví Č. definici svou: »Pedopsychologie má za úkol konstatovati, které psychické pochody jsou v dítěti a v jakém vývojovém stadiu se právě nalézají, má stanoviti a vysvětliti předstupně psychologického vývoje.« Podle Č-y není pedopsychologie vysvětlováním psychologie dospělých, nýbrž je jedním z odvětví konkrétní psychologie různých stupňů věku, jako je psychologie muže, ženy, starce. Č. poukazuje k tomu, že vynikající americký psycholog W. James v díle *Principles of Psychology* má na zřeteli abstraktní psychologii, všeobecnou psychologickou teorii.

V letech, kdy Č. zaujímá kritické stanovisko k pedopsychologii, povstávají jeho práce (první v české literatuře): *Dětské kresby* (*Pedagogické rozhledy*, 1902-3), *Přehled stu-*

dia dětské řeči, Studium dětské řeči (1906, 1908), *Slovní podklad a charakter dětské řeči* (1908). U dětských kreseb zdůrazňuje hlavně jejich spontánnost, vidí v nich způsob dětské řeči, poukazuje na jejich chudý obsah, ale široký rozsah. Jejich hlavním znakem je jejich schematisování, jak také konstatovali Passy a O'Shea; teprve později lze v nich nalézt výraznější individualitu. Nesouhlasí s laiky a oněmi psychology, kteří spatřují v nedostatech dětských kreseb nedostatky dětského nazírání a dětské představivosti. Vysvětluje tyto nedostatky neobratností malých kreslířů, neschopností ovládnouti svaly, neznalostí technických pravidel a jinými okolnostmi. Studium dětských kreseb jest Č-ovi velmi důležitým prostředkem pro dětskou duševědu, neboť z nich je patrné, že dítě prochází jistými stupni duševního vývoje. Č. však nehledal tyto stupně jen v kresbách, nýbrž i v dětské řeči. V práci *Přehled studia dětské řeči* analyzuje tehdy vyšlé Meumannovo dílo *Řeč dítěte*. Pracemi svými *Úzkum žactva* (1912) a *Rozpravy z psychologie dítěte a žáka* (1918) řadí se již do nové školy exaktní pedagogiky. V *Rozpravách* nalezne čtenář bohaté údaje z nové literatury pedopsychologické naší i cizí a systematicky upravené a uspořádané problémy moderní pedopsychologie.

Z dalších jeho prací psychologických a pedagogických ještě uvádíme: *Hynovo duševství* (1902), *Psychologie výpovědi* (Česká mysl, 1911), *Experimentální šetření o abstraktních představách* (tamtéž, 1917), *Pedagogický význam kreseb dětských, Zásoba a povaha slov mluvy dětské* (Pedagogické rozhledy, 1906), *Studentská otázka a studentské sebevraždy* (1908), *Dětské sebevraždy* (Ped. rozhledy, 1911), *Úvoj dětské schopnosti hudební* (1914), *Úznam Informatoria školy mateřské* (Ped. rozhledy, 1904), *Názory Komenského o vzdělání* (1906), *Rousseau a moderní psychologie dítěte* (Č. mysl, 1912), *Amerlingovy názory pedagogické* (Posel z Budče, 1907).

Rozsáhlá byla činnost Č-ova organizační na poli péče o úchylnou mládež; z této jeho činnosti vznikl Pedologický ústav hl. města Prahy, Sdružení pro výzkum dítěte a z ní také vyšly podněty pro pořádání sjezdů pro výzkum a výchovu slabomyslných dětí.

Literatura. O. Chlup: *Čechische Pädagogik* (1907); *týž*: *Vývoj pedagogických idejí v novém věku*, 1925. — J. Tůma: *Za Fr. Čádu* (Ped. rozhledy, 1919). — O. Kádner: *Dějiny pedagogiky*, díl III., sv. 3.

O. Chlup.

Čálek František (8. I. 1877, Ráj u Golčova Jeníkova —), ředitel měšť. školy v. v. Proslul jako školský a organizační pracovník. Ve funkci jednatele Čsl. obce uč., předsedy její sekce pro vysokoškolské vzdělání učitelstva, člena redakce *Nár. osvobození* a *Časopisu Čsl. obce učitelské* usiloval o reformu národního školství a o vysokoškolské

vzdělání učitelské. Náleží k tvůrcům Škol vysokých studií pedagogických a zasloužil se o jejich rozvoj. Pro mládež vydával *Listovou čítanku* a se zemským škol. inspektorem Peškem Noviny mladého republikána.

J. Dvořáček.

Čančík Josef (23. X. 1890 Nové Město nad Met. —), MUDr., prof. hygieny a přednosta hyg. ústavu na univ. v Praze, člen Stát. zdravotní rady. Rozsáhlá vědecká činnost Č-ova se týká problémů hygienických, bakteriologických a serologických. Z oboru obecné hygieny napsal studii *Postavení hygieny v preventivní medicíně* a četné práce o bydlení, obzvláště v městech (*Zdravé bydlení, Hygienu městského ovzduší*); značnou pozornost věnuje Č. hygieně vody pitné (*O ochraně proti otravám olovem z pitné vody, Složení vody a jeho zdravotní význam*), užitkové (*O chlorování vod, Hygienu lázní*) i odpadové (*Čištění odpadových vod městských stok*). Zvláště důležité místo v tvorbě Č-ově zaujímají problémy bakteriologické. Bacil tuberkulózy je především předmětem Č-ovy experimentální práce; vytvořil pro něj novou živnou půdu. Prokázal zvláštní odrůdu bakteriofaga a objasnil epidemiologii dětské obrny (*Poliomyelitis acuta*).

Do oboru hygieny školské patří jeho publikace *Hygienu školní budovy, Moderní směry ve školní hygieně* i jeho vlastní činnost učitelská (přednášky o školské hygieně na universitě, ve Škole vysokých studií pedag., na Ped. akademii a Stát. zemědělském semináři).

M. Kredba.

Čapek Emil (1880, Jičín, —), PhDr., vědecký a filosofický spisovatel, překladatel a publicista v Praze. Účastnil se radikálně pokrokového hnutí v mládeži jako jeden z jeho vůdců, vydával a redigoval *Časopis pokrokového studentstva, Pokrokovou revui* (od převratu Nové Čechy), *Čsl. sjednocení*. Ze své politické činnosti a podle programu radikálně pokrokového přispěl tomuto hnutí jednak podněty ideovými, jednak příspěvky k dějinám tohoto polit. údobí. V této činnosti pokračuje i po převratě na širším podkladě se zřetelem k občanskému politickému vzdělání. Od svých studijních let sleduje školské a pedagogické otázky a zabývá se zejména reformními snahami ve školství stř. a od převratu i národním a snaží se v nich uplatnit pokrokový národní program kulturní. Přeložil některé základní práce reformní a vlastním rozbořem, hlavně statistickým, snažil se postihnouti potřebu nové čsl. školy a přispět k její reformě. Vynikají tu jeho studie o typech čsl. stř. škol a příspěvky ke statistice čsl. středního a nár. školství. Poukazoval na neblahý vliv výsadního postavení němčiny v našich školách a ve shodě s programem celého pokrokového směru doporučoval širší západní orientaci. Vedle spisů politických vydal tyto spisy pedagogické: *Reforma stř. školy v ČSR*. Praha